

Constructivisme en feministisch onderzoek: een ‘catch 22’?

Eline Severs*¹

Samenvatting

Binnen feministisch onderzoek werd sociaal constructivisme gretig verwelkomd als een onderzoeksparadigma dat toelaat om sociale categorieën en de opvattingen waarop deze steunen te problematiseren. Constructivisme - en, meer specifiek, het uitgangspunt dat er geen metafysische morele waarheid bestaat - creëert echter ook belangrijke uitdagingen voor normatief oordeel: zodra we remedies wensen aan te dragen voor wat we als *onrechtvaardige* verschillen zien, beroepen we ons op normatieve principes (van gelijkheid en rechtvaardigheid) die we in de eerste instantie verdacht achtten (de zogenaamde ‘catch 22’ uit de titel van dit artikel).

Steunend op een feministische ‘ethiek van zorg’ beargumenteer ik in dit artikel dat het tot de ethische verantwoordelijkheden van onderzoekers behoort om de compatibiliteit tussen constructivisme en normatief oordeel aan te tonen en de - weliswaar bescheiden - ruimte voor normatief oordeel te benutten. Wanneer onderzoek epistemische vragen onbeantwoord laat of onvoldoende beantwoordt, beperkt dit de capaciteit van onderzoekers om coherente, en daardoor geloofwaardige, maatschappelijke alternatieven naar voor te schuiven. Dit gebrek aan politieke effectiviteit zal vooral ten koste gaan van sociale groepen die door de huidige status quo benadeeld worden. Het is daarom cruciaal om deze problematiek centraal te stellen in discussies over wetenschapsethiek.

Ik maak in dit artikel gebruik van hedendaagse evoluties binnen onderzoek naar de politieke vertegenwoordiging van sociale groepen om de uitdagingen en mogelijkheden voor normatief oordeel binnen het kader van constructivistisch onderzoek te verduidelijken.

Kernwoorden

Feministisch onderzoek, sociaal-constructivisme, historisch gemarginaliseerde groepen, normatief oordeel

* Eline.Severs@vub.ac.be

1 Vrije Universiteit Brussel & Universiteit Antwerpen

Inleiding

“Er was slechts één ‘maar’, en dat was Catch-22, die luidde dat wie zich bij werkelijk en onmiddellijk gevaar bekommert om zijn eigen veiligheid blijk geeft van een rationele geest”¹ (Joseph Heller, 1961, p. 51).

In 1961 debuteerde de Amerikaanse auteur Joseph Heller met de roman *Catch 22*. De roman bekritiseerde de absurditeit van oorlog en verwierf al snel na publicatie populariteit onder de anti-Vietnambeweging in de Verenigde Staten. De roman speelt zich grotendeels af op het Italiaanse eiland Pianosa en beschrijft het fictieve verhaal van een luchtmachtbasis ten tijde van de Tweede Wereldoorlog. Om tegemoet te komen aan de snel oplopende kost van de oorlog verhogen de bevelhebbende officiers van deze luchtmachtbasis stelselmatig het aantal vluchten dat piloten moeten vliegen om hun dienst te vervolmaken. De dienstdoende piloten zien deze toename met lede ogen aan. Hoewel er een regel bestaat die stelt dat piloten naar huis mogen wanneer ze niet langer goed bij hun verstand zijn, kunnen ze geen gebruik maken van deze regel. Deze regel - de ‘catch 22’ uit de titel van de roman - stelt namelijk ook dat iedereen die in staat is om zijn mentale gezondheid in te schatten, blijk geeft van gezond verstand en dus niet in aanmerking komt voor vervroegd vertrek.

De term ‘catch 22’ wordt sinds de publicatie van Hellers (1961) roman gebruikt om een set van tegenstrijdige regels te benoemen die verhinderen dat personen een uitweg vinden uit een problematische situatie. In dit artikel maak ik gebruik van de tegenstrijdige logica van een ‘catch 22’ om de relatie tussen constructivisme en normatief onderzoek te bespreken.

Het ontologisch standpunt van constructivisme - met name dat de sociale wereld een onafhankelijk bestaan kent maar dat kennis over deze wereld onvermijdelijk een sociaal construct is - vond een sterke weerklank in normatief onderzoek.² Feministisch onderzoek in het bijzonder heeft het sociaal constructivisme omarmd, omdat dit perspectief toelaat om sociale categorieën te denaturaliseren. Hiertegenover staat echter dat sociaal constructivisme (of het standpunt dat kennis over de wereld sociaal geconstrueerd is) zich moeilijker leent tot het formuleren van democratische alternatieven. Deze spanning is de kern van een ogenschijnlijke ‘catch 22’. Zolang we ons beperken tot het identificeren van patronen van verschil en gelijkheid vormt sociaal constructivisme een gedegen bondgenoot: het laat ons toe om subtiele machtsrelaties bloot te leggen en de ideeën waarop deze steunen te problematiseren. Zodra we remedies wensen aan te dragen voor wat we als *onrechtvaardige* verschillen zien, moeten we echter een beroep doen op normatieve principes (van gelijkheid en rechtvaardigheid) die we in de eerste instantie verdacht achtten (Hill Collins, 2014, pp. 49-50).

In dit artikel buig ik me over deze ogenschijnlijke ‘catch 22’. Ik argumenteer, op basis van inzichten uit filosofisch constructivisme, dat deze ‘catch 22’ op een vals dilemma berust. Hoewel constructivisme het bestaan van een metafysische morele waarheid betwist - en aldus normatief oordeel van zijn universaliteit berooft -, erkent het wel het bestaan van een politieke waarheid die steunt op een praktisch oordeel in een

specifieke context. Constructivisme biedt, met andere woorden, een - weliswaar bescheiden - ruimte voor normatief oordeel. Steunend op een feministische *'ethiek van zorg'* argumenteer ik dat het tot de ethische verantwoordelijkheid van onderzoekers behoort om deze ruimte te benutten en de coherentie van hun normatief oordeel aan te tonen. Wanneer onderzoekers nalaten om dit te expliciteren, stellen ze zich kwetsbaar op voor een kritiek van relativisme. Hierdoor ondermijnen ze mogelijk het feministische project dat zich tot doel stelt de noden van benadeelde sociale groepen te bevredigen (*i.e.* het doel van zorg). Ik maak in dit artikel gebruik van hedendaagse evoluties binnen mijn eigen onderzoeksdomein, zijnde onderzoek naar de politieke vertegenwoordiging van sociale groepen, om de noodzaak aan een gedegen normatief oordeel te illustreren.

Het argument is opgebouwd in vier secties. In de eerste sectie reflecteer ik over de relatie tussen constructivisme en normatieve theorie. Ook geef ik verdere toelichting bij een feministische *'ethiek van zorg'*. In de tweede sectie illustreer ik, op basis van onderzoek naar politieke vertegenwoordiging, de uitdagingen verbonden aan de integratie van een constructivistisch paradigma in feministisch onderzoek. In de derde sectie verduidelijk ik, op basis van filosofisch constructivisme, dat de zogenaamde *'catch 22'* op een valse premisse berust. In de conclusie koppel ik terug naar de bredere ethische vraagstukken die in dit themanummer centraal staan.

Sociaal constructivisme en normatief onderzoek: bondgenoten?

Sociaal constructivisme is een kennistheorie die zich buigt over de vraag hoe subjectieve ervaringen worden getransformeerd tot sociale feiten. Deze focus vloeit voort uit de overtuiging dat de sociale wereld een onafhankelijk bestaan kent maar dat alle kennis over deze wereld moet worden gezien als een sociaal construct of artefact. Constructivisme betwist namelijk de idee dat onze kennis over wereldlijke fenomenen kan worden losgekoppeld van de conceptuele processen die onze perceptie voorafgaan en aansturen. In 1956 problematiseerde Sellars de *'mythe van het natuurlijke'* en daagde hij de toenmalig heersende opvatting uit dat onze taal of conceptuele categorieën zich als spiegels tot de werkelijkheid verhouden (Rorty, 1979). *"To reject the Myth of the Given"*, zo stelde Sellars (1981, pp. 44-45), *"is to reject the idea that the categorical structure of the world - if it has a categorical structure - imposes itself on the mind as a seal imposes itself on melted wax"*. Omdat we als onderzoekers in de wereld staan en deel uitmaken van zijn sociale en politieke weefsel, hebben onze maatschappelijke posities en de daaraan verbonden kennis onvermijdelijk een impact op het type onderzoeksvragen dat we formuleren en de manier waarop we data interpreteren. Omdat het proces van kennisproductie niet kan worden losgekoppeld van onze subjectiviteit, is de ontologische werkelijkheid (*i.e.* de wereld zoals deze werkelijk is) onverifieerbaar en beschikken we enkel over imperfecte en selectieve representaties van deze werkelijkheid (*i.e.* een geconstrueerde werkelijkheid).

Deze visie staat lijnrecht tegenover positivistische benaderingen die de sociale wereld een transparant bestaan toekennen waarvan de wetmatigheden door logische de-

ductie waarneembaar zijn. Constructivisten verklaren onze neiging om maatschappelijke structuren als objectief of natuurlijk te beschouwen door te wijzen op de historische processen van socialisatie en institutionalisering die aan deze structuren een bepaalde stabiliteit verleend hebben. Socialisatie en institutionalisering zetten processen van betekenisgeving stop en creëren geprivilegieerde sites van kennis die op een specifieke wijze betekenis toekennen aan de wereld en deze ordenen aan de hand van ogenschijnlijk natuurlijke principes (Pringle & Watson, 1998, pp. 215-216). Wanneer mensen subjectieve opvattingen over de sociale werkelijkheid delen, verwerven deze een status van symbolische orde. Symbolisch in de zin dat deze opvattingen vatbaar blijven voor contestatie en slechts een tijdelijke condensatie van machtsprocessen inhouden.

Deze ontologische opvattingen (*i.e.* opvattingen over de aard van de politieke werkelijkheid) vertalen zich in een specifieke epistemologie of kennistheorie. Daar waar positivistisch onderzoekers een waardenvrije en onpartijdige kennisproductie nastreven en investeren in de accuraatheid van meetinstrumenten, beklemtonen constructivisten het belang van interpretatie, introspectie en reflexiviteit. Wat de constructivistische wetenschapsmethodiek onderscheidt van andere vormen van zingeving, is de hermeneutische spiraal waarbij onderzoekers hun dialogische relatie met de sociale werkelijkheid (*i.e.* hun subjectiviteit) erkennen, zelfkennis verwerven en op basis hiervan hun veronderstellingen over de werkelijkheid in vraag stellen en nieuwe kennishorizonten bereiken.

Het besef dat onderzoek zich inschakelt in bredere processen van zingeving verbindt een constructivistische epistemologie met ethiek: doordat onderzoek het 'bestaande' denaturaliseert, faciliteert het en democratiseert het mogelijkerwijze maatschappelijk debatten over de principes op basis waarvan een gemeenschap zichzelf bestuurt (*cf.* Lincoln & Guba, 2000, p. 182). Vanuit dit gegeven is het niet verwonderlijk dat constructivisme een belangrijke aantrekkingskracht heeft uitgeoefend op normatief onderzoek en in het bijzonder op feministisch onderzoek. Feministisch onderzoek kenmerkt zich namelijk door zijn verbintenis om voortdurend bestaande opvattingen over kennisproductie in vraag te stellen (Ackerly & True, 2010, p. 22). Feministische onderzoekers situeren deze noodzaak in hun analyse van de wisselwerking tussen systemen van macht en kennisproductie. Omdat onderzoekers zelf bepaalde sociale privileges (verbonden aan hun gender, 'ras'/etniciteit³, klasse, enz.) genieten, moeten ze aandacht hebben voor de manier waarop deze privileges een doorwerking genieten in gangbare onderzoekspraktijken.

In lijn met een bredere constructivistische kritiek op het positivistische imperatief van objectiviteit, bekritisieren feministen de masculiene instrumentele rationaliteit die heersende opvattingen van 'goede' wetenschap kenmerkt. Dit wetenschapsmodel steunt op een conceptie van onderzoekers als autonome actoren die op basis van hun gedeelde onderzoekservaringen onpartijdige standaarden voor onderzoek kunnen ontwikkelen (Edwards & Mauthner, 2012, pp. 19-20). Feminisme bekritiseert de manier waarop een dergelijk model de relevantie miskent van alternatieve bronnen van kennis, gegrond in ervaring en emotionaliteit. Omdat individuen de werkelijkheid op diverse manieren ervaren en we niet a priori kunnen bepalen welke perspectieven meer waardevol zijn, bepleit feminisme een '*ethiek van zorg*'. Een dergelijke ethiek steunt op principes van menselijke verbondenheid en stelt zich tot doel de noden van histo-

risch benadeelde groepen bloot te leggen en hierop een adequate respons te bieden. Dit verbindt 'zorg' met normatief oordeel: geconfronteerd met machtsongelijkheden kunnen feministische onderzoekers niet onpartijdig blijven en moeten ze stelling innemen (cf. Noddings, 1984; Rose, 1994).

Constructivisme creëert echter ook bijzondere uitdagingen voor het politieke project van sociale rechtvaardigheid waarin feministisch onderzoek zich inschakelt.⁴ De afwijzing van een objectieve waarheid maakt normatief oordeel namelijk kwetsbaar voor een kritiek van relativisme; meer bepaald: wat maakt het oordeel van onderzoekers meer *rechtvaardig* - en daardoor afdwingbaar - dan dat van anderen? Wanneer we een oordeel vellen over onze bestaande sociale structuren en maatschappelijke alternatieven naar voor schuiven, beroepen we ons op normatieve principes waarvan het belang en de correcte toepassing geen objectieve basis hebben. Dit suggereert dat een normatief oordeel op gespannen voet staat met de ontologische uitgangspunten van constructivisme.

John Pollock (1975, p. 26) verwoordde deze spanning op een zeer bevattelijke manier. Hij stelde dat we, om onze wetenschappelijke uitgangspunten te rechtvaardigen, onvermijdelijk een beroep moeten doen op een andere gerechtvaardigde overtuiging. Dit kan aanleiding geven tot een oneindige regressie van rechtvaardiging. De enige uitweg uit een dergelijke, weinig zinvolle, regressie bestaat in het aantonen dat bepaalde opvattingen of principes een legitimiteit genieten die niet afhankelijk is van andere opvattingen van rechtvaardigheid en, met andere woorden, steunt op een grond van waarheid. Deze zoektocht naar een vorm van waarheid kenmerkt elke poging om een normatief oordeel te verzoenen met een constructivistisch onderzoeksparadigma. In de rest van dit artikel zal ik de uitdagingen en opportuniteiten voor een dergelijke verzoening verduidelijken. Ik maak hierbij gebruik van hedendaagse evoluties binnen het onderzoek naar de politieke vertegenwoordiging van sociale groepen.

Constructivisme en onderzoek naar politieke vertegenwoordiging

Hedendaags onderzoek naar de politieke vertegenwoordiging van sociale groepen wordt sterk beïnvloed door sociaal constructivisme. Waar de relatie tussen vertegenwoordiging en de politieke werkelijkheid vroeger werd opgevat in termen van een '*portret en haar model*' betwisten onderzoekers vandaag steeds vaker de idee dat er een objectief of natuurlijk model bestaat waaraan politieke vertegenwoordiging zich kan spiegelen. Het besef dat sociale groepen en hun belangen pas door hun politieke vertegenwoordiging betekenis verwerven als politieke subjecten met afdwingbare eisen heeft het onderzoeksdomein grondig hervormd.

In het verleden maakten onderzoekers in hun analyses over de kwaliteit van de politieke vertegenwoordiging van vrouwen gebruik van gangbare concepties van 'vrouwenbelangen'. Deze concepties, vaak ontleend aan de vrouwenbeweging, werden echter bekritiseerd omdat ze de belangen van een georganiseerde groep vrouwen - met name, hoger opgeleide, blanke vrouwen uit de middenklasse - privilegeerden. Wanneer onder-

zoekers gangbare concepties van groepsbelangen gebruiken als toetssteen voor de kwaliteit van politieke vertegenwoordiging negeren ze de machtsrelaties waardoor deze concepties tot stand zijn gekomen. Hierdoor dreigen ze zelfs deze machtsrelaties te bestendigen. Het besef dat elke conceptie van groepsbelangen steunt op inherent selectieve, en mogelijk misleidende, representaties van sociale groepen gaf aanleiding tot hernieuwde debatten over de kwaliteitsindicatoren voor politieke vertegenwoordiging.

Onderzoekers hebben hierbij veelal twee strategieën geëxploreerd. Een eerste strategie bestaat in de tijdelijke opschorting van een normatief oordeel. Gelet op de afwezigheid van objectieve standaarden voor, bijvoorbeeld, de belangenbehartiging van vrouwen, bepleiten onderzoekers (Celis, Childs, Kantola & Krook, 2008; Meier, 2008; Squires, 2001) steeds vaker een 'open' benadering waarbij aandacht wordt besteed aan het type claims dat namens vrouwen wordt geformuleerd en het type vrouw in wiens naam er wordt gesproken. Dergelijke descriptieve benaderingen - ook wel het 'mappen' van patronen genoemd - zijn zinvol: ze kunnen relevante inzichten aanleveren in het fenomeen van vertegenwoordiging en kunnen nieuwe concepties van 'vrouwenbelangen' aan het licht brengen. Deze benaderingen besteden betekenisgeving en normatief oordeel over deze patronen echter uit aan toekomstige generaties onderzoek. Hoewel een dergelijke terughoudendheid begrijpelijk is - en vanuit heersende opvattingen over wetenschappelijke deontologie verkieslijk wordt geacht -, dreigt deze strategie de principes van een feministische zorg-ethiek (zie *supra*) te ondermijnen. Het inzicht dat vertegenwoordiging moet worden opgevat als een strijd om zingeving (*i.e.* 'claim-making') toont namelijk de noodzakelijkheid van een normatief oordeel aan. Opschorting van een dergelijk oordeel dreigt de status quo te bestendigen.

Een tweede strategie bestaat in de identificatie van een minimale kern van gedeelde belangen die als basis voor een normatief oordeel kan worden gebruikt. Lisa Baldez (2011) stelde recentelijk dat vrouwen minstens één aspect gemeenschappelijk hebben, namelijk het recht om geen discriminatie te ervaren op basis van hun gender. De suggestie dat de politieke belangen van vrouwen voortvloeien uit de sociale locatie die ze binnen patriarchale systemen innemen, is echter een zwak fundament voor een eenduidige conceptualisering van 'vrouwenbelangen' (Erzeel, 2012, p. 20). Hoewel het redelijk is om te veronderstellen dat de leden van een sociale groep ten gevolge van hun sociale locatie bepaalde ervaringen met systemen van gender, 'ras'/etniciteit, heteroseksualiteit en leeftijd met elkaar delen, is het onredelijk om te verwachten dat leden van een sociale groep ook op een eenduidige manier invulling geven aan deze ervaringen (Molyneux, 1985, p. 232; Young, 2000, p. 150). De zoektocht naar een set 'vrouwenbelangen' kan bovendien perverse ontologische gevolgen teweegbrengen. Wanneer onderzoekers de gegenderde ervaringen van vrouwen inroepen als basis van een minimale omschrijving van hun gezamenlijke belangen, gaan ze voorbij aan de manier waarop bijvoorbeeld gekleurde vrouwen hun gender ook in geracialiseerde termen ervaren. Hierdoor dreigen onderzoekers, onbedoeld, de ervaringen van blanke vrouwen tot een norm te verheffen (*cf.* Erzeel, 2012, p. 20). De zoektocht naar een minimale kern van groepsbelangen is, met andere woorden, moeilijk verenigbaar met een constructivistische ontologie die universalistische standaarden afwijst.

Geen van beide strategieën blijkt afdoend. Terwijl de eerste strategie het probleem veelal ontwijkt en hierdoor de status quo dreigt te bestendigen, valt de tweede strategie ten prooi aan het gevaar van permanente regressie: de sociale locatie van vrouwen kan geen sturing geven aan een conceptualisering van 'vrouwenbelangen' zonder daarbij een (potentieel) essentialistische visie op 'vrouwen' in te roepen. Dit samenspel van strategieën ondermijnt de politieke effectiviteit van hedendaags onderzoek naar de politieke vertegenwoordiging van sociale groepen. Deze slaagt er namelijk steeds moeizamer in om haar radicale kritiek op bestaande sociale categorieën te verbinden aan concrete remedies of richtlijnen voor maatschappelijke actie. Dit gebrek aan actiegerichtheid ondermijnt de principes van zorg waarop een feministische ethiek steunt.

Praktisch oordeel: een weg voorbij de 'catch 22'

Een feministische '*ethiek van zorg*' omvat namelijk meer dan enkel het in kaart brengen van de noden of perspectieven van historisch benadeelde of geminoriseerde groepen. De notie van 'zorg' stelt ook een bepaald doel voorop, namelijk de correctie van ongelijkheden. De manier waarop we onderzoek uitvoeren en presenteren moet, met andere woorden, ook effectief de bevrediging van de geïdentificeerde noden (*i.e.* het doel van zorg) faciliteren (cf. Tronto, 1994). Dit impliceert dat onderzoekers aan de bredere politieke gemeenschap moeten kunnen aantonen waarom hun normatief oordeel of hun stellingname relevant en legitiem is. Wanneer onderzoekers onvoldoende aandacht besteden aan een dergelijke verantwoording, stellen ze zich kwetsbaar op voor een kritiek van relativisme. Meer bepaald: wat maakt het oordeel van onderzoekers meer *rechtvaardig* - en daardoor afdwingbaar - dan dat van anderen? De bijzondere uitdaging voor constructivistische onderzoekers bestaat erin aan te tonen dat hun normatief oordeel, ondanks de afwezigheid van een metafysische morele waarheid, niet willekeurig is. Enkel wanneer ze hierin slagen, kunnen onderzoekers ook effectief het publieke debat voeden en, waar nodig, bijsturen om de beoogde transformatie van machtssystemen te realiseren.

Een herinvestering in wetenschapsontologie en, meer specifiek, een uitdieping van filosofisch constructivisme kan de status van normatief oordeel in sociaal-constructivistisch onderzoek helpen verduidelijken. Sociale wetenschappers spitsen zich veelal toe op de deconstructie van sociale categorieën en het blootleggen van de (essentialistische, onrechtvaardige, enz.) premissen waarop deze categorieën steunen (*i.e.* een diagnose van onrechtvaardigheid). De filosofie focust daarentegen van oudsher op het vraagstuk van normatief oordeel en rechtvaardiging (*i.e.* de prognose van rechtvaardigheid). Het zou dan ook verkeerd zijn om constructivistische filosofen als morele nihilisten af te schilderen.

Constructivisten kunnen het best worden omschreven als morele agnosten: omdat we geen enkele claim - zelfs de claim dat er geen morele waarheid bestaat - als onvoorwaardelijk waar kunnen beschouwen, kunnen we ook het bestaan van een morele waarheid niet afwijzen en moeten we investeren in een zoektocht naar alternatieve

vormen van rechtvaardiging. Constructivisten steunen hierbij op de weinige zekerheden waarop ze binnen een constructivistisch paradigma een beroep kunnen doen, namelijk: (i) dat mensen in staat zijn om een vorm van samenleven te concipiëren en zich hierin in te schrijven (*het 'sociale' karakter van de mens*), (ii) dat mensen in staat zijn om middelen te identificeren die hen toelaten om bepaalde doelstellingen te realiseren (*een vorm, hoe imperfect ook, van rationaliteit*), en (iii) dat mensen zich enkel zullen onderwerpen aan morele principes die ze ondersteunen (*een vorm van wederzijdse onafhankelijkheid*) (Bagnoli, 2013, p. 4).

Met deze weinig controversiële assumpties over de aard van de mens nemen constructivisten een positie in tussen enerzijds realisme (dat aan morele waarheid een metafysisch of heteronoom karakter toekent) en anderzijds relativisme (dat het bestaan van een morele waarheid verwerpt). Constructivisten enten hun theorie van rechtvaardigheid op het bestaan van een 'politieke' of intersubjectief gedeelde waarheid. Wanneer mensen subjectieve opvattingen over de politieke werkelijkheid delen, verwerven deze opvattingen een schijnbaar objectieve status: ze worden gezien als 'waar' en kunnen, in de mate waarin ze door iedereen als 'waar' worden ervaren, fungeren als basis voor rechtvaardiging binnen deze collectiviteit.

Dit laatste gegeven is cruciaal: omdat niemand a priori meer gelijk heeft dan iemand anders (het gebrek aan metafysische zekerheid), kunnen normatieve principes enkel worden gerechtvaardigd door een beroep te doen op het praktische oordeel van *alle* personen die in een bepaalde context het effect ondervinden van politieke aansturing. Het is namelijk niet redelijk dat individuen zich, zonder onbetwistbare grondslag, ondergeschikt zouden maken aan het oordeel van anderen (O'Neill, 1989, p. 212). Om dezelfde reden kan er nooit een rechtvaardiging worden gevonden voor principes van manipulatie, dwang of andere vormen van schade aan de menselijke integriteit. Hoewel we, theoretisch gesproken, een samenleving kunnen bedenken waarin iedereen het principe van dwang zou ondersteunen, is de uitvoering daarvan onmogelijk. De toepassing van dit principe schendt namelijk de capaciteit tot praktisch oordeel van individuen en ondermijnt de mogelijkheid om een intersubjectief gedeelde of 'politieke' waarheid te wijzigen. Een vrij gekozen onderwerping aan dwang maakt deelname in daaropvolgende processen van rechtvaardiging onmogelijk (cf. Ronzoni, 2010, p. 88).

Elke organisatie van menselijk samenleven steunt, met andere woorden, op een 'dunne' notie van gelijkheid, bestaande uit de mogelijkheid tot praktisch oordeel van individuen en hun wederzijdse onafhankelijkheid. Deze metafysische zekerheid vormt het uitgangspunt of de 'originele positie' van constructivistische benaderingen van normativiteit. Deze benaderingen stellen zich tot doel een antwoord te bieden op de vraag welke principes alle betrokkenen redelijkerwijs zouden kunnen ondersteunen.⁵ Procedurele benaderingen zijn ideaaltypisch: ze laten zich niet beperken door wat aanvaardbaar *is* in een bepaalde context maar focussen zich op welke principes aanvaardbaar zouden *kunnen* zijn in een dergelijke context.

De originele positie laat op zichzelf niet toe om in concrete gevallen te oordelen. Wat kan worden gezien als een vorm van onrechtvaardige dwang of manipulatie in de

ene context is dat mogelijk niet in een andere context. Een normatief oordeel, zijnde de toepassing van algemene principes op specifieke gevallen, blijft daarom onafwendbaar (O'Neill, 1996, p. 100). De taak van sociale wetenschappers bestaat er dan ook in aan te tonen dat de remediëring die ze bepleiten *coherent* is met de principes van 'praktisch oordeel' en 'wederzijdse onafhankelijkheid' én steunt op een adequaat begrip van de context, waaronder het specifieke karakter van machtsrelaties, en het bestudeerde fenomeen.

Dit impliceert dat elke normatieve theorie van politieke vertegenwoordiging moet starten met een gedegen omschrijving van het fenomeen van vertegenwoordiging zelf (cf. Saward, 2006). Hedendaagse constructivistische benaderingen vatten, zoals eerder aangegeven, vertegenwoordiging op als een proces van '*claim-making*' waarmee mensen proberen een greep te krijgen op hun materiële werkelijkheid (cf. Disch, 2011, p. 109). Doordat sociale groepen en hun belangen pas door hun politieke vertegenwoordiging betekenis verwerven als politieke subjecten, is het onmogelijk om een normatieve theorie te funderen op de bevrediging van de voorkeuren van burgers. Het is namelijk onmogelijk om sociale praktijken, zoals vertegenwoordiging, te rechtvaardigen op basis van de groepen en voorkeuren die het zelf mee heeft geproduceerd (Severs, Celis & Meier, 2015, p. 619). De notie van '*claim-making*' breidt het domein van de politieke vertegenwoordiging ook uit van het parlement en van de verkozen vertegenwoordigers (het traditionele domein van onderzoek) naar de civiele maatschappij en de niet-verkozen actoren, zoals vakbondsleiders, ngo's, demonstranten, beroemdheden en bloggers. Deze uitbreiding in de omvang van vertegenwoordiging suggereert dat er naast overkoepelende kwaliteitscriteria - eigen aan het fenomeen van vertegenwoordiging -, ook specifieke criteria moeten worden gearticuleerd die verband houden met de diverse verschijningsvormen van vertegenwoordiging. Hoewel het onmogelijk is om binnen het kader van dit artikel een sluitend antwoord te bieden op deze uitdagingen, is het zinvol om in deze context recente evoluties binnen de theorie rond politieke vertegenwoordiging toe te lichten.

Steeds meer theoretici (e.g. Disch, 2011; Runciman, 2007) definiëren de kwaliteit van politieke vertegenwoordiging in termen van de mogelijkheden van individuen om verzet aan te tekenen tegen de claims die in hun naam worden gemaakt. De mogelijkheid tot contestatie verhindert dat actoren op een stellige en eenduidige manier kunnen claimen in naam van een breder collectief te spreken en realiseert een machtsdeling in het proces van vertegenwoordiging. Hoe meer mogelijkheden een systeem van vertegenwoordiging biedt voor contestatie, des te meer rechtvaardig dit systeem wordt beschouwd (Disch, 2011, p. 112). Deze conceptualisering steunt op het constructivistische uitgangspunt van het praktisch oordeel: gelet op de mogelijke impact die vertegenwoordigende claims kunnen hebben op het leven van individuen (e.g. stereotypering) is het redelijk om te verwachten dat individuen voor zichzelf het recht zullen willen voorbehouden om verzet aan te tekenen tegen de claims die in hun naam worden geformuleerd. Verdere garanties op een bepaalde uitkomst van vertegenwoordiging, zoals een verbod op bepaalde types claims, zouden aan sommigen individuen het recht op verzet ontnemen en zijn daardoor niet redelijk aanvaardbaar.

In eerder onderzoek (Severs, 2010) argumenteerde ik dat een dergelijke conceptualisering toepasbaar is op het generieke fenomeen van politieke vertegenwoordiging maar de specificiteit van verkozen vormen van vertegenwoordiging miskent. In tegenstelling tot andere vormen van vertegenwoordiging steunt verkozen vertegenwoordiging op een voorafgaand proces van autorisatie. Deze autorisatie zorgt ervoor dat diegenen die worden vertegenwoordigd - ongeacht hun latere tegenargumenten - gebonden zijn aan de claims die in hun naam worden geformuleerd. Het samenvallen van vormen van vertegenwoordiging met besluitvorming (*i.e.* het afdwingbaar maken van bepaalde representaties) vraagt om meer specifieke criteria van rechtvaardigheid. Het principe van gebondenheid na autorisatie is op zich niet problematisch. Het is mogelijk, bijvoorbeeld vanuit een conceptie van politieke effectiviteit, dat alle betrokken individuen een dergelijk principe ondersteunen. De meerderheidslogica waarop onze besluitvorming doorgaans steunt is echter moeilijker te verantwoorden en vraagt, vanuit normatief standpunt, om compensatie. Vooral voor minderheids-groepen of geminoriseerde groepen - die structureel deel uitmaken van de politieke minderheid - is een meerderheidslogica enkel aanvaardbaar mits deze gebalanceerd wordt door reële mogelijkheden om de termen van hun collectieve vertegenwoordiging te wijzigen. Hoewel een dergelijke conceptualisering geen inhoudelijke uitkomst propageert - wat strijdig zou zijn met haar constructivistische uitgangspunten -, laat deze toe om structurele ongelijkheden te problematiseren en op basis hiervan alternatieven te propageren.

Conclusie

In dit artikel heb ik, op basis van de feministische ethiek van zorg, geargumenteed dat het tot de ethische verantwoordelijkheid van onderzoekers behoort om een normatief oordeel uit te spreken over de politieke werkelijkheid en de legitimiteit van dit oordeel te verduidelijken. Een feministische ethiek van zorg vraagt immers niet enkel dat we de noden van historisch benadeelde of geminoriseerde groepen in kaart brengen maar vereist ook dat we de bevrediging van deze noden - het doel van zorg - faciliteren. Dit impliceert dat onderzoekers, ter wille van de politieke effectiviteit van onderzoek, de geldigheid van hun normatief oordeel moeten kunnen aantonen. De bijzondere uitdaging voor constructivistische onderzoekers bestaat erin om aan te tonen dat, zelfs in de afwezigheid van een metafysische morele waarheid, een dergelijk oordeel niet willekeurig is.

Steunend op inzichten uit constructivistische filosofie heb ik in dit artikel de - weliswaar bescheiden - ruimte voor normatief oordeel binnen het kader van sociaal-constructivistisch onderzoek verduidelijkt. Hoewel de argumentatie die ik in dit artikel ontwikkelde steunt op onderzoek naar politieke vertegenwoordiging, is ze ook relevant voor andere types onderzoek. Wanneer onderzoek epistemische vragen onvoldoende beantwoord laat, ondermijnt dit onze capaciteit om coherente, en daardoor geloofwaardige, maatschappelijke alternatieven naar voor te schuiven. Dit gebrek aan po-

litieke effectiviteit zal vooral ten koste gaan van sociale groepen die door de huidige status quo benadeeld worden. Het is daarom cruciaal om deze problematiek centraal te stellen in discussies over wetenschapsethiek.

Erkenning

Dit artikel werd geschreven tijdens mijn aanstelling op het VUB strategische onderzoeksprogramma ‘Evaluating Democratic Governance in Europe’ (EDGE). Een eerdere versie van dit artikel werd gepresenteerd tijdens een onderzoekssymposium rond ‘ethische vraagstukken in onderzoek naar/onderwijs over historisch benadeelde groepen’, georganiseerd door de werkgroep ‘Diversity and Equality’ van de Vereniging voor Politieke Wetenschappen (VPW) in samenwerking met de VUB Doctoral School of Human Sciences (DsH). Ik wil de aanwezigen danken voor hun behulpzame commentaren. Ik wens ook de redactieraad van *Sociologos* en twee anonieme reviewers te bedanken voor hun goede adviezen bij de herwerking van dit artikel.

Noten

1. Vertaling door de auteur. Originele tekst: “*There was only one catch and that was Catch-22, which specified that a concern for one’s safety in the face of dangers that were real and immediate was the process of a rational mind*” (Heller, 1961, p. 51).
2. Het label ‘normatief onderzoek’ verwijst naar onderzoek dat zich niet beperkt tot een beschrijving (en verklaring) van menselijk gedrag (*i.e.* descriptief onderzoek) maar voorschrijft hoe personen horen te handelen.
3. Omdat in de Europese context kenmerken van culturele etniciteit (zoals de islamitische hoofddoek) nauw verweven zijn met processen van racialisering, maak ik gebruik van het begrippenpaar ‘ras’/eticiteit. Ik plaats de term ‘ras’ tussen haakjes om te wijzen op het sociaal geconstrueerde (in plaats van biologisch gedetermineerde) karakter van deze categorie van ongelijkheid.
4. Critical Race Theory heeft op dit punt een belangrijke bijdrage geleverd tot feministisch onderzoek. Daar waar feministisch onderzoekers vooral de masculiene rationaliteit van de wetenschap contesteerden, problematiseerden Critical Race-theoretici de gebrekkige aandacht voor de blanke positionaliteit van feministische onderzoekers en de doorwerking van dit onzichtbare privilege in hun onderzoek.
5. Ik sluit me hier aan bij de radicaal constructivistische kritiek op het werk van John Rawls. In Rawls’ (1971) theorie zijn de personen in de oorspronkelijk positie gelijke en vrije individuen die perfect rationeel en onafhankelijk van elkaar bestaan. Deze positie is bekritiseerd omdat ze steunt op metafysische aannames over de mens die onvoldoende empirisch onderbouwd zijn. O’Neill (1989; 1996) en Korsgaard (1996) articuleren een meer radicale variant van constructivisme die steunt op een conceptie van individuen als redelijk en wederzijds onafhankelijk. Het concept redelijkheid verwijst naar de mogelijkheid van individuen om in hun dagelijkse leven te oordelen over de meest aangewezen handelingen. Het concept ‘we-

derzijdse onafhankelijkheid' verwijst naar de manier waarop individuen bij de uitoefening van hun praktisch oordeel steunen op de communicaties van anderen.

Bibliografie

- Ackerly, B. & True, J. (2010). *Doing Feminist Research in Political and Social Science*. London: Palgrave Macmillan.
- Bagnoli, C. (2013). Introduction. In C. Bagnoli (Ed.) *Constructivism in Ethics* (pp. 1-21). Cambridge: Cambridge University Press.
- Baldez, L. (2011). The UN Conventions to Eliminate All Forms of Discrimination against Women (CEDAW): A New Way to Measure Women's Interests. *Politics and Gender*, 7(3), 419-22.
- Celis, K., Childs, S., Kantola, J. & Krook, M. L. (2008). Rethinking Women's Substantive Representation. *Representation*, 44(2), 113-24.
- Disch, L. (2011). Toward a Mobilization Conception of Democratic Representation. *American Political Science Review*, 105(1), 100-14.
- Edwards, R. & Mauthner, M. (2012). Ethics and Feminist Research: Theory and Practice. In T. Miller, M. Birch, M. Mauthner & J. Jessop (Eds.), *Ethics in Qualitative Research* (pp. 14-28). London: Sage.
- Erzeel, S. (2012). *Presence Theory and Beyond. An Empirical Investigation of Legislators' Acting on Behalf of Women in European Democracies*. Brussel: Vrije Universiteit Brussel, niet-gepubliceerde doctoraatsstudie.
- Heller, J. (1999[1961]). *Catch 22: A Novel*. New York: Simon and Schuster.
- Hill Collins, P. (2014). The Problem with Postmodernism. In P. R. Grzanka (Ed.), *Intersectionality. A Foundations and Frontiers Reader* (pp. 48-54). Philadelphia: Westview Press.
- Korsgaard, C. (1996). *The Sources of Normativity*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lincoln, Y. S. & Guba, E. G. (2000). Paradigmatic Controversies, Contradictions, and Emerging Confluences. In N. K. Denzin & Y. S. Lincoln (Eds.), *Handbook of Qualitative Research* (pp. 163-88). Thousand Oaks: Sage (2nd Edition).
- Meier, P. (2008). Critical Frame Analysis of EU Gender Equality Policies: New Perspectives on the Substantive Representation of Women. *Representation*, 44(2), 155-67.
- Molyneux, M. (1985). Mobilization without Emancipation? Women's Interests, the State, and Revolution in Nicaragua. *Feminist Studies*, 11(2), 227-54.
- Noddings, N. (1984). *Caring: A Feminine Approach to Ethics and Moral Education*. Berkeley: University of California Press.
- O'Neill, O. (1989). *Constructions of Reasons: Explorations of Kant's Practical Philosophy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- O'Neill, O. (1996). *Towards Justice and Virtue*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Pollock, J. L. (1975). *Knowledge and Justification*. Princeton: Princeton University Press.
- Pringle, R. & Watson, S. (1998). 'Women's Interests' and the Post-structuralist State. In A. Phillips (Ed.), *Feminism and Politics* (pp. 203-33). Oxford: Oxford University Press.
- Rawls, J. (1971). *A Theory of Justice*. Cambridge: Belknap Press.
- Ronzoni, M. (2010). Constructivism and Practical Reason: On Intersubjectivity, Abstraction, and Judgment. *Journal of Moral Philosophy*, 7(2010), 74-104.
- Rorty, R. (1979). *Philosophy and the Mirror of Nature*. Princeton: Princeton University Press.
- Rose, H. (1994). *Love, Power and Knowledge: Towards a Feminist Transformation of the Sciences*. Cambridge: Polity Press.

- Runciman, D. (2007). The Paradox of Political Representation. *The Journal of Political Philosophy*, 15(1), 93-114.
- Saward, M. (2006). The Representative Claim. *Contemporary Political Theory*, 5(3), 297-318.
- Sellars, W. (1997[1956]). *Empiricism and the Philosophy of Mind*. Edited by R. Brandom, Cambridge: Harvard University Press.
- Sellars, W. (1981). Foundations for a Metaphysics of Pure Process. The Carus Lectures for 1977-78. *The Monist*, 64(1), 3-90.
- Severs, E. (2010). Representation as Claims-making: Quid Responsiveness? *Representation*, 46(4), 411-23.
- Severs, E., Celis, E. & Meier, P. (2015). The Indirectness of Political Representation: A Blessing or a Concern? A Study of the Conceptions of Members of the Flemish Regional Parliament. *Parliamentary Affairs*, 68(3), 616-37.
- Squires, J. (2001). Representing Groups, Deconstructing Identities. *Feminist Theory*, 2(1), 7-29.
- Tronto, J. (1994). *Moral Boundaries: A Political Argument for an Ethics of Care*. New York: Routledge.
- Young, I. M. (2000). *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.

Abstract

Feminist researchers have welcomed constructivism as a research paradigm that allows for denaturalising social categories and problematizing the knowledges by which they are created and maintained. However, constructivism - and more specifically, the conception that there exists no objective moral truth - also creates important challenges for normative judgment: when we move from diagnosing patterns of difference or inequality to proposing remedies for what we consider *unjust differences*, we invoke normative principles (of equality and justice) which we consider suspect in the first place (the so-called 'catch 22' in the article's title). Invoking a feminist 'ethics of care', I argue that it is part of researchers' ethical responsibilities to demonstrate the compatibility between constructivism and normative judgment and to utilise the - admittedly limited - space for normative judgment. When researchers fail to tackle epistemic questions, they limit their capacity to present coherent, and therefore credible, socio-political alternatives. This lack of political effectiveness will mainly harm the social groups who are disadvantaged by the current status quo. The question of how to reconcile feminism (and its appeal to normative judgment) with constructivism is therefore essential to debates on research ethics.

In the article, I use contemporary evolutions within research on the political representation of social groups to clarify both the challenges and opportunities for normative judgment within a constructivist research paradigm.

Keywords

Feminist research, constructivism, historically marginalised groups, political representation, normative judgment